

УДК 613.15

Рябенко Г.М.

*кандидат економічних наук, доцент,
Миколаївський національний аграрний університет*

Сарафін О.В.

*студентка
Миколаївського національного аграрного університету*

ЗАГРОЗИ ТА ШЛЯХИ ЗМІЦНЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ

THREATS AND WAYS STRENGTHENING ECONOMIC SECURITY OF AGRICULTURAL COMPANIES IN UKRAINE

АНОТАЦІЯ

У статті охарактеризовано сучасний стан економічної безпеки аграрних підприємств України. Зосереджено увагу на ймовірних загрозах економічної безпеки в аграрному секторі, розглянуто основні види загроз. Описані недоліки та шляхи розв'язання відповідних загроз.

Ключові слова: економічна безпека, загрози економічній безпеці в аграрному секторі, менеджмент, загроза, стратегічний розвиток, агропромисловий комплекс, підприємство.

АННОТАЦИЯ

В статье охарактеризовано современное состояние экономической безопасности аграрных предприятий Украины. Сосредоточено внимание на возможных угрозах экономической безопасности в аграрном секторе, рассмотрены основные виды угроз. Описаны недостатки и пути решения соответствующих угроз.

Ключевые слова: экономическая безопасность, угроза экономической безопасности в аграрном секторе, менеджмент, угроза, стратегическое развитие, агропромышленный комплекс, предприятие.

ANNOTATION

In the article characterized the current state of economic security of the agricultural enterprises of Ukraine. It focused on economic potential security risks in the agricultural sector, the basic types of them. Described disadvantages and solutions to the relevant threats.

Key words: economic security, threats of economic security in agrarian sector, management, threat, strategic development, agro-industrial sector, enterprise.

Постановка проблеми. Сільське господарство є однією із найважливіших галузей економіки України, ця сфера забезпечує третину загального обсягу валової доданої вартості в державі. Ефективне функціонування аграрного сектору забезпечує продовольчу безпеку України, розвиток зовнішньої та внутрішньої торгівлі, покращення рівня життя українського народу.

Сільськогосподарські підприємства змушені функціонувати в умовах непередбачуваності та невизначеності. Насамперед це обумовлено нестабільністю інфраструктури аграрних ринків, диспаритетом цін, залежністю виробництва від природних умов, що робить його ризиковим. Також істотними характеристиками діяльності виробників продукції є обмеженість землі як основного фактора виробництва, сезонний характер виробництва. Все це обумовлює необхідність формування економічної безпеки сільськогосподарських підприємств.

Джерелами негативних впливів на економічну безпеку є дії окремих суб'єктів господарювання (органів державної влади, конкурентів, постачальників, посередників, фінансово-кредитних установ та ін.), збіг об'єктивних обставин (стан фінансової кон'юнктури на ринку цього підприємства, наукові відкриття та технологічні розробки, несприятливі кліматичні умови, форс-мажорні обставини тощо).

Тому зміцнення економічної безпеки підприємства також потребує розробки адекватного інструментарію впливу на вищезгадані зовнішні та внутрішні чинники.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. З позиції захисту від загроз В. Коласс зазначає, що економічна безпека підприємства характеризується як стан захищеності життєво важливих економічних інтересів підприємства від внутрішніх і зовнішніх джерел небезпеки, який формується адміністрацією та персоналом шляхом реалізації системи заходів правового, організаційного та інженерно-технічного характеру [1].

Близьким є поняття економічної безпеки підприємства, дане М. Бендіковим: захищеність науково-технічного, технологічного, виробничого і кадрового потенціалу підприємства від прямих (активних) або непрямих (пасивних) економічних загроз, наприклад, пов'язаних з неефективною науково-промисловою політикою держави або формуванням несприятливого зовнішнього середовища, і здатність до його відтворення [2, с. 19].

У такому ж захисному контексті подає поняття Д. Ковальов, який вважає, що економічна безпека – це захист діяльності підприємства від негативних впливів зовнішнього середовища, а також здатність швидко усунути різноманітні загрози чи пристосуватися до наявних умов, які не позначаються негативно на його діяльності [3, с. 48].

З позиції захисту та активного протистояння загрозам можна навести трактування економічної безпеки підприємства К. Горячевої: стан економіки підприємства (економічної системи), який можна характеризувати збалансованістю і стійкістю до негативного впливу будь-яких

загроз, її здатністю забезпечувати на основі власних економічних інтересів сталий і ефективний розвиток [4, с. 5].

І. Плетникова зазначає, що економічна безпека підприємства – це стан захищеності його діяльності від зовнішніх і внутрішніх загроз, а також здатність адаптуватися до наявних умов, які не впливають негативно на його діяльність [3, с. 7].

Мета статті полягає у дослідженні наявних загроз економічній безпеці в аграрному секторі, їх особливостей на сучасному етапі розвитку українського суспільства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Чинники, що формують рівень економічної безпеки підприємства, різноманітні і у кожній галузі виробництва мають свою специфіку. Розглядаючи сільськогосподарське підприємство як самостійний господарюючий суб'єкт, насамперед слід відзначити, що його діяльність носить ризиковий характер. Управлінські рішення з питань забезпечення та постійного підвищення результативності їх функціонування, що приймаються керівниками підприємств, завжди пов'язані з ризиком їх невиконання (або недовиконання).

У сільськогосподарських підприємствах ризик виникає на всіх стадіях господарського процесу: посів та догляд за культурами, збирання врожаю, транспортування, робота технічних засобів, залучення інвестицій, інфраструктура ринку, найм сезонних працівників та у багатьох інших випадках.

Крім того, сільське господарство, на відміну від інших галузей національного господарства, має специфічну причину появи невизначеності – природні чинники, від яких залежать кінцеві результати господарювання. Тому для досягнення належного рівня економічної безпеки суб'єктів господарювання необхідно врахувати весь спектр факторів, від яких залежить ефективність функціонування підприємства в умовах жорсткої конкуренції.

Усі чинники економічної безпеки за своїм походженням поділяються на зовнішні та внутрішні. Зовнішні чинники обумовлені впливом зовнішнього середовища, а їх дія може стати як загрозою, так і можливістю. Підприємству необхідно постійно відстежувати них та реагувати на них, оскільки чинити зворотного впливу воно не може.

До зовнішніх чинників належать зв'язки з контрагентами, господарське та податкове законодавство, кон'юнктура ринку, невизначеність зовнішнього середовища, державна підтримка сільськогосподарських підприємств та природно-кліматичні умови, державна підтримка сільськогосподарських підприємств, налагодження технологічного процесу, інвестиційна привабливість підприємства, економічна безпека сільськогосподарських підприємств, невизначеність зовнішнього середовища, господарське та податкове законодавство.

Нині основними загрозами економічній безпеці підприємств вважаються внутрішні чинники, які підпадають під контроль підприємства. До них належать обсяг фінансових ресурсів, наявність кваліфікованого персоналу, матеріально-технічне забезпечення, налагодження технологічного процесу, якість та структура природних ресурсів, інформаційно-аналітичне забезпечення, робота з винахідництва та раціоналізаторства, організація системи управління та контролю, соціальний захист працівників, інвестиційний клімат на підприємстві, рівень екологізації сільськогосподарського виробництва та інтегрованість підприємства у виробничі та ринкові відносини.

Фактори економічної безпеки можуть мати як негативний, так і позитивний вплив на діяльність підприємства. Чинники негативної дії є джерелом загроз, під якими розуміють сукупність умов і факторів, а також збіг обставин, що значно збільшують ризики життєдіяльності суб'єкта. Загрози обмежують або унеможливають реалізацію економічних інтересів, перешкоджають досягненню цілей підприємства, порушують його стійкий розвиток, призводять до припинення господарської діяльності.

Під час формування економічної безпеки необхідно виявити і чітко окреслити основні її загрози та побудувати їх системну класифікацію. Доцільно надати максимально розгорнуту їх характеристику з метою визначення заходів для протидії. Варто враховувати як реальні, так і потенційні загрози, оскільки останні можливо попередити. Потенційні загрози є предметом вивчення попереднього контролю, до головних рис якого належить превентивний вплив на об'єкт. Реальні загрози, в свою чергу, перебувають у компетенції поточного та наступного видів контролю. Різноманіття процесів, які виникають під час господарської діяльності, визначає широкий спектр загроз, що впливають на ефективність функціонування підприємства. Слід зазначити, що науковці значну увагу приділяють поділу (класифікації) загроз. Однак недоліком цих підходів є неврахування ознак, що характеризують всі форми прояву загроз.

Пропонується виділяти класифікаційні ознаки загроз економічній безпеці підприємств із врахуванням галузевих особливостей, зокрема походження загроз, сфера життєдіяльності виробника та масштаб дії, природа їх виникнення, частота дії, тривалість впливу, ймовірність настання, правомірність, можливість їх прогнозування та страхування, величина втрат, об'єкт посягань, ступінь небезпеки виробника та рівень завершеності загроз.

Усі загрози взаємопов'язані та, з одного боку, обумовлюють одна одну, а з іншого боку, є автономними відносно одна одної. За сферою дії загрози можна поділити на виробничі (нестача ресурсів, техніки на сільськогосподарському підприємстві, знос матеріально-технічної бази, порушення технологічного процесу), галузеві

(низький рівень інвестиційної привабливості галузі, посилення конкуренції), політичні (недосконале державне управління, зростання податкового навантаження), фінансові та економічні (нестабільність фінансово-кредитних відносин, несприятлива кон'юнктура ринку, неефективний менеджмент), екологічні (небезпека від довкілля та людини), правові (нестабільність чинного законодавства). За походженням загрози варто поділити на зовнішні (обумовлені впливом зовнішнього середовища та є неконтрольованими) та внутрішні (зумовлені недосконалістю функціонування підприємства).

Обґрунтованою є думка про те, що зовнішні загрози пов'язані зі зміною природно-кліматичних умов, недосконалістю фінансово-кредитної та податкової системи, загостренням кримінальної ситуації в галузях економіки; внутрішні – із недосконалістю систем і методів управління тощо. За частотою дії загрози можуть поділятися на одноразові – ті, які виникають один раз, але діють протягом тривалого періоду (зміна законодавства, підвищення конкуренції між виробниками сільськогосподарської продукції), та багаторазові – ті, що постійно повторюються (сезонні коливання попиту на сільськогосподарську продукцію, нестабільність роботи переробних підприємств сільськогосподарської продукції). За рівнем прогнозованості виділяють ті загрози, що можна передбачити та вчасно локалізувати їхні наслідки, – прогнозовані.

Прогнозування загроз здійснюється на основі результатів моніторингу економічної безпеки підприємства з метою подальшої розробки та впровадження відповідних стратегічних, тактичних і оперативних управлінських заходів. Непрогнозовані загрози не можна попередити, і вони не підлягають прямому впливу (наприклад, зростання тіньового сектору, захоплення частки ринку іноземною продукцією).

Для мінімізації їх негативного впливу варто використовувати їх страхування. За можливістю страхування непрогнозовані загрози поділяються на ті, що страхуються, не страхуються або страхуються частково. Виділяють незначні загрози, які суттєво не впливають на результати діяльності підприємства; значні загрози, що супроводжуються фінансовими втратами; критичні загрози, які призводять до банкрутства підприємства. За тривалістю дії загрози поділяють на довго-, середньо- і короткотермінові.

До довготермінових загроз відносяться низька купівельна спроможність, монополізація економіки, втрата ринків збуту, відстала технологія виробництва продукції тощо. Термін наслідків зазначених загроз діє від 3-х до 5-ти років. Середньотермінові загрози проявляються протягом 1–3 років. Короткотермінові загрози впливають на діяльність підприємства від одного кварталу до одного року. Прикладами таких загроз є сезонність збуту сільськогосподарської продукції, збільшення цін на паливо,

нестача обігових коштів підприємства, простої сільськогосподарської техніки.

Загрози потребують попередження чи подолання, тому визначення їх складу має здійснюватися під час формування системи показників економічної безпеки сільськогосподарських підприємств. Неадекватне та невчасне реагування на зазначені загрози призводить до банкрутства. Тому керівництво підприємства має створити систему спостереження за ними, обов'язково враховувати у своїй діяльності і намагатися запобігати їх наслідкам. Як свідчить практика, співвідношення витрат, здійснених до моменту настання негативної події та завдання шкоди підприємству, і витрат на ліквідацію наслідків загрози та відновлення майна і ресурсів становить 1/15.

Висновки. Сьогодні аграрний сектор України характеризується масштабністю кризових явищ, йому притаманні висока ризиковість та інвестиційна непривабливість. Передумовою стійкого розвитку сільськогосподарського підприємства є формування ним власної системи економічної безпеки. Останню слід розглядати як основоформуєчий елемент захисту національної економіки та забезпечення високого рівня економічної безпеки держави загалом, оскільки безпека підсистем нижчого рівня ієрархії, тобто окремих суб'єктів господарювання, є необхідною умовою для зміцнення безпеки систем вищого рівня. Під економічною безпекою сільськогосподарських підприємств розуміється такий стан підприємств, який характеризується стійкістю до внутрішніх та зовнішніх загроз, здатністю забезпечити реалізацію власних економічних інтересів, ефективно функціонувати та розвиватися в умовах конкуренції та господарського ризику.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Гарасим П. Вплив аграрної реформи на формування інформаційного забезпечення системи управління підприємством / П. Гарасим // Економічні науки. Серія: Облік і фінанси. – 2010. – Вип. 7 (1). – С. 341–349.
2. Енциклопедичний словник бізнесмена: менеджмент, маркетинг, інформатика / за заг. ред. М. Молдованова. – К. : Техніка, 2013. – 856 с.
3. Ільїн В. Формування стратегії управління конкурентоспроможності аграрних підприємств України в умовах глобалізації / В. Ільїн // Часопис економічних реформ. – 2013. – № 4. – С. 99–105.
4. Казанджі А. Теоретичні аспекти управління виробничою діяльністю аграрних підприємств / А. Казанджі // Аграрний вісник Причорномор'я. Економічні науки. – 2014. – Вип. 75. – С. 30–38.
5. Красноручький О. Функціональні та інструментальні концепції в дослідженнях механізмів управління економічним потенціалом аграрних підприємств / О. Красноручький, С. Руденко // Актуальні проблеми інноваційної економіки. – 2016. – № 2. – С. 5–10.
6. Мочерний С. Економічний словник-довідник / С. Мочерний. – К. : Феміна, 2009. – 368 с.
7. Чукіна І. Організаційно-економічний механізм у системі

- управління виробничо-господарською діяльністю аграрних підприємств / І. Чукіна // Економічний аналіз. – 2014. – Т. 15 (3). – С. 230–236.
8. Чукіна І. Управління виробничо-господарською діяльністю аграрних підприємств: теоретичний аспект / І. Чукіна // Агросвіт. – 2014. – № 5. – С. 76–80.